

Szimbolikus térhasználat a Székelyföldön

Nem csupán székelyföldi jelenség, hogy a fizikai terek beélésében megszapordnak a szimbolikus tartalmak, felértékelődik a helyi, térségi identitás. Miközben kapcsolódunk a globális folyamatokhoz, ezzel párhuzamosan fölerősödik a nemzethez, a helyi és a regionális terekhez való kapcsolódás igénye. Az emberek tradíciókat keresnek és találnak, újraértékelik a közösségi cselekvési formákat, a térhez való viszonyban előtérbe kerülnek a szubjektív elemek, egyre nagyobb szerepet kapnak a térségi kapcsolathálóok. Az emberek – írja Christopher Ray – cselekvési lehetőségeket keresnek és találnak a maguk számára olyan fizikai terekben, amelyekhez az érzelmek és az érdekek mentén szorosan kötődnek. A helyi, regionális identitások építése nem csupán kulturális kérdés, hanem egyben fontos fejlesztéspolitikai lehetőség.

A kelet-európai országokban a rendszerváltás utáni időszakban megtörtént a nyilvános és a privát szféra újrendeződése, különösen látványos volt a nyilvános szféra újrastrukturálódása. Az azóta eltelt évtizedek kedvezőnek bizonyultak az etnikai és lokális térmegjelölési, térhasználati események számára. A “Kié ez a hely?” kérdésre adott szimbolikus válaszadás lehetősége rendkívül nagy számban hívta életre azokat az eseményeket, amelyek a nemzeti tudatra apelláltak, annak felmutatását és megerősítését célozták. Ennek tudható be az ünnepi események rendkívül nagy száma, a rengeteg szoborállítás, emléktábla-avatás, utca- és intézménynévadás. Új ünnepek jöttek létre, a régebbiek pedig kibővültek, átalakultak. Az ünnepek megsokasodtak tehát, a kiemelt alkalmak pedig egyre ceremonikusabb formát öltöttek. Kelléktárunkban igyekeztek felvonultatni az etnikai jelképtár minél több elemét. Arra törekedtek, hogy az etnikai közösség minél több tagjához szóljanak a személyes részvétel és a médiában való megjelenítés által.

Még egy jelenségre fel kell figyelniünk: ezekben az évtizedekben az ünnepi helyzetek nem csak a nemzeti identitás, hanem egyre inkább a lokális és a regionális identitás építésére, megerősítésére is szolgálnak. A helyi és regionális közösségek számára egyre fontosabbá válik, hogy sajátos, helyi/regionális jelleget alakítsanak ki maguknak. A lokális identitás építésére, annak felmutatására jó lehetőségnek bizonyulnak a nyilvános térben végbemenő szimbolikus események, ahol a közösség az ünnep keretében, egy megemelt helyzetben tekinthet önmagára, önmagát közösségként érezheti. Napjainkban ennek a jelentősége egyre nagyobb: globalizálódó vilá-

gunkban a lokalitásoknak meg kell keresniük az önmagukat jelentő, jelképező formákat, eseményeket, szerveződések. A helyi ünnepek megsokasodása is ennek az igyekezetnek tudható be: megmutatni önmagunkat a helyhez, a fizikai térhez való tartozás partikularitásában.

Az ünnepi események jelzik azt is, hogy az etnikai/lokális/regionális identitás nemcsak egy-egy virtuálisan megragadható entitás, hanem fizikai meghatározottságai is vannak, az identitásépítés tehát kihelyezhető a nyilvános térbe. A fizikai tér szimbolikus birtoklási gesztusa ugyanakkor különös jelentőséggel bír egy olyan etnikum esetében (a romániai magyarság), amely kisebbségben él, és önmeghatározási gyakorlatában kiemelt helyet kap az etnikai hovatartozás kérdése. A fizikai térnek ceremóniákkal, ünnepekkel, rituális tárgyak elhelyezésével, szimbolikus eseményekkel történő megjelölése tehát kvázi politikai gesztusként is értelmezhető.

Ezek az események ugyanakkor azt is jelzik, hogy a helyi közösségek számára ma már létfontosságú, hogy „kitalálják”, felépítsék saját egyedi arcukat, amelyek által felismerhetőkké, beazonosíthatókká válnak. Ezért törekednek arra, hogy saját ünnepeket szervezzenek, megtalálják saját eseményeiket és azok szereplőit, olyan szimbólumokat mutassanak fel, amelyek a lokális közösség kifejezőjévé válhatnak. A helyi ünnepei tehát a lokális és/vagy regionális identitást építik és erősítik.

A rendszerváltás megnyitotta a nyilvánosság terét olyan értékek megfogalmazása, felmutatása előtt, amelyek az előző korszakban rejtőzködni kényszerültek. A romániai szocialista államhatalom 1989 előtt teljesen kisajátította a társadalom nyilvános szféráját, annak fórumait, és megszabta, hogy mi kaphat helyet a nyilvános térben, és mi nem. Az etnikai identitás is azon jelenségek közé tartozott, amelyek csak álcázva és a privát vagy kvázi-nyilvános szférában jelenhettek meg. A lokális identitás építésére sem volt alkalmas az akkori helyzet. A kommunista hatalom tekintélyelvű ideológiája minden téren a homogenizációra, az egyneműsítésre törekedett: a lokalitások sajátossága, egyedisége nem kaphatott szerepet, nem nyerhettek teret a nagyobb térségek sajátos, egyediesítő vonásai sem. Ezen értékek – a nemzeti, a lokális, a regionális – együttes felmutatása, identitásépítő funkciója napjainkban a Székelyföld térségében nagyon jól látható az ünnepi események lebonyolításában, a szimbolikus térhasználat praxisaiban.

Az 1989 előtti időszakban a folklorizmus téma kapcsán foglalkoztunk először a tér szimbolikus használatával. Az ezzel a témakörrel kapcsolatos programjellegű kutatásaink az 1989-es változást követően Szabó Márton szakmai ösztönzésére indultak be 1991-1992-ben, fontos továbblépési lehetőséget kínált a Kapitány Ágnes és Kapitány Gábor által szervezett „Szimbolizáció” munkacsoportban való bekapcsolódás lehetősége. Munkánk számára szakmai-módszertani alapot a Hofer Tamás által kezdeményezett-szerkesztett, a nemzetépítés európai folyamatait bemutató kötetek jelentették, elsősorban Orvar Löfgren és Thomas Frykman tanulmányai, illetve az emlék-

művek, szimbolikus események kutatásával foglalkozó korábbi magyarországi kiadványok (Póto János, Susan Gal tanulmányai), hasznos kiindulópontokat kínált az etnicitáskutatás (Susan Olzak, Frederick Barth, Thomas Hylland Eriksen munkái). Az első évek elemzéseit később újabb kutatási programok, kiadványok, szakmai fórumok követték. A Sapientia Egyetem hallgatóinak több mint húsz szakdolgozatot készítettek ebben a témakörben, elsősorban egy-egy ünnep, megemlékező esemény antropológia elemzése formájában.

Tanulmánygyűjteményünk anyagai három évtized kutatási munkájába kínálnak betekintést (a tanulmányokat változtatás nélkül közöljük, feltüntettük az első megjelenés időpontját), és ezzel párhuzamosan a szimbolikus térhasználat három évtizedes székelyföldi társadalmi folyamatába is. A társadalmi folyamattal lépést tartani kívánó kutatás természetesen közel sem rögzíthetett mindent, közel sem reagálhat a szimbolikus térhasználat összetett, sokszereplős és változó gyakorlatának minden lényeges mozzantára. Ennek ellenére bízunk abban, hogy a tanulmányokból kiolvasható összességben megmutatkozik a térségi társadalom működésének mentalitásbeli és attitűdbeli dinamikája, egy változó időszak szélesebb perspektívába helyezhető működési mechanizmusa.

Csikszereda, 2022. január

A szerkesztő